

Kampen for kvinnenes stemmerett i Norge og Stavanger

KARI NATVIG HELLIESEN

HVORDAN BEGYNTE DET?

Da Stortinget 11. juni 1913 vedtok allmenn stemmerett også for kvinner, hadde det en lang forhistorie. Og selvom vi her først og fremst skal konsentrere oss om den lokale stemmerettskampen, må vi starte utenfor landets grenser.

Under den franske revolusjonen i 1789 var det en fransk forfatterinne, Olympe de Gouges, som gjorde seg sterkt gjeldende. Hun skrev "Erklæringen om kvinnenes rettigheter" i 1791, der hun fremholdt at menneskerettighetene også måtte gjelde for kvinner. "Kvinnen har rett til å bestige skafottet; da skal hun også ha rett til å bestige talerstolen," hevdet hun.

Dessverre ble hennes skjebne skafottet. Fullt så ille gikk det ikke med Mary Wollstonecraft Godwin. Hun var en engelsk forfatterinne som ga ut flere bøker om kvinners utdanning og rettigheter. I "The Vindication of the Rights of Woman" i 1792 (Rettferdigjørelsen av kvinners rettigheter), hevder hun likestilling mellom kjønnene og

økonomisk uavhengighet for kvinnen. Hun reiste meget, var blant annet i Skandinavia, som hun beskrev i "Letters Written During a Short Residence in Sweden, Norway and Denmark" (Brev skrevet under et kort opphold i Sverige, Norge og Danmark) 1796. Hun fikk en datter, Mary, men døde kort etter datterens fødsel. Datteren Mary ble gift med den berømte dikteren Shelley, og hun var selv forfatter og skrev historien om doktor Frankenstein.

Allerede i 1719 befant det seg en nordmann i København, som var opptatt av kvinnenes stilling i samfunnet. Hør hva Ludvig Holberg skriver i "Peder Paars":

*"Jeg gaar fra alfar Vey, en selsom Mening haver,
Lad dem studere, som har beste Sindsens Gaver,
Lad dem regiere, som et Huus kan forestaae.
Den som bequemest er, lad dem ved Roret staae.
Skal A, skiont hun er viis, fordi hun er en Quinde,*

*Fordi hun gaar med Skiørt, fordømmes til at spinde.
Skal B, som er en Nar, en Druckenboldt, et Faar
Strax mester være, just for han med Buxer gaar."*

Dessverre var nok Holberg nokså ensom med disse tankene, som han også gjentar i sin historieskrivning. Men det skal vise seg at de nye tankene fra kontinentet, om kvinnes rett til å delta i samfunnslivet, etterhvert også påvirker tenkere og forfattere hos oss.

Så skal vi gjøre et langt hopp frem i tid og til Camilla Collett, som vi regner som vår første kvinnesakskvinne - eller feminist. Hennes "Amtmandens Døtre", 1854-55, var et sterkt innlegg for kvinnens rett til å velge ektemann, og med en bitter anklage mot fornøftsekteskap og mannfolksamfunnet. Mens "Amtmandens Døtre" er mest opp-tatt av kvinnens følelsesmessige frigjøring, kommer hun mer inn på de politiske og juridiske sidene ved kvinnesaken i de senere bøkene, "Fra de Stummes Leir" og "Mod Strømmen" fra 1870- og 80-årene.

På denne tiden kommer flere og flere kvinner frem med krav om rettferdighet og like rettigheter for kvinner og menn i samfunnet. I Kristiania stiftes Norsk Kvinnesaksforening i 1884, med Gina Krog som initiativtaker. Hun var født på Flakstad i Lofoten, men tilbrakte sine første 8 år på Karmøy. Aasta Hansteen, Fernanda Nissen og Fredrikke Qvam var andre betydelige kvinneskikkelser som kjempet på barrikadene i den begynnende kvinnekampen i Norge.

HVORDAN VAR FORHOLDENE KVINNENE LEVDE UNDER I 1870- OG 80-ÅRENE?

På 1800-tallet førte den industrielle revolusjon til store endringer. Folk flyttet til byene, hvor forholdene ofte var elendige. Boligsituasjonen var elendig, folk var fattige, og utsatt for sykdommer. Kvinnenes tradisjonelle oppgaver ble overtatt av industrien. De ble dessuten holdt nede på grunn av mangel på utdanning, og de hadde ingenting de skulle ha sagt når det gjaldt styre og stell. De kvinnene som ikke hadde en forsørger, var ille ute. Blant borger-

standen var det bare ugifte kvinner som kunne ha et yrke, og det var ikke mange å velge mellom; jordmor, lærerinne, telegrafstinne. Jordmorutdanningen var faktisk den første offentlige profesjon for kvinner i Norge, etablert allerede i 1818 i Kristiania. Adgang til å ta eksamen på middelskole og gymnas ble først åpnet henholdsvis i 1878 og 1882. Dette året ble også Universitetet åpnet for den første kvinnelige student, Cecilie Thoresen. Først fra

Camilla Collett, 1813-95, forfatter av "Amtmandens Døtre", og kalles den første feminist i Norge.

1890 fikk kvinner adgang til lærerutdanning på lærerseminar, selvom de allerede fra 1860 kunne få ansettelse som småskolelærerinne. De hadde da fått en kortere lærerinneutdanning, på bare noen måneder. Sykepleierutdannelsen var det i første omgang frivillige organisasjoner som tok seg av. Diakonissehjemmet åpnet i Oslo 1890, Røde Kors, som var stiftet i 1865 som Forening for pleie av syke og sårede i felt, og Norske Kvinners Sanitetsforening, stiftet i 1896 med tilbud om sykepleieutdanning.

Arbeiderklassens kvinner fikk arbeid i industrien, i hermetikk- og fyrstikkfabrikker f.eks., der de hadde mye dårligere lønn enn mennene. Mange ble syersker, som ble et populært yrke. Jenter som kom fra bygda og til byen, ble ofte tjenestejenter. De fikk kost og losji, men var dårlig betalt, og losjiet var ofte et lite, kaldt rom bak kjøkkenet.

befolkningen, og utelukket de eiendomsløse arbeiderne og kvinnene. Den voksende arbeiderklassen begynte etter hvert å organisere seg og kjempe for sine rettigheter, og de nådde målet om stemmerett for de mer velstående arbeiderne i 1884, mens alminnelig stemmerett for menn ble oppnådd i 1898.

Fernanda Nissen, 1863-1920, kvinnesaks kvinne, redaktør av det sosialdemokratiske månedsbladet "Kvinden".

Gina Krog, 1847-1916, kvinnesaks pionér, stifter av Kvinnestemmerettsforeningen og Landskvinnestemmerettsforeningen.

Fredrikke Marie Qvam, 1843-1938, kvinnesaksforkjemper, stiftet Norske Kvinners Sanitetsforening

Det var altså både politiske og sosiale forhold som fikk flere og flere kvinner med på kravet om at kvinner måtte ha de samme rettighetene som mennene.

Mens menn siden 1814 gradvis hadde fått utvidet retten til å stemme, var fortsatt kvinnene nektet adgang til stemmerettslokalene. Etter grunnloven av 1814 var stemmeretten begrenset til menn over 25 år som var embetsmenn, handels- eller håndverksborgere, eller eide hus eller grunn over en viss verdi. Dette utgjorde ca 10 % av

KVINNENE ORGANISERER SEG

Det var nok bl.a. utvidelsen av stemmeretten for menn i 1884 som ga kvinnene ekstra motivasjon til å organisere seg og kjempe for sine menneskerettigheter, som vi ser skje i Kristiania i 1884.

Men selvom det var sterke kvinner som hadde gått foran i den kampen, var det faktisk en mann, H.E. Berner (stifter av Dagbladet), som kalte inn til stiftelsesmøte og ble den første formannen i Kvinnesaksforeningen. I det første

styret satt fire kvinner og tre menn, men etterhvert ble det forbud mot menn i styret.

Men nå er det kanskje på tide å rette blikket mot Stavanger, og se på hva som skjedde her hos oss.

Etter at både Bergen og Trondheim kom raskt etter Kristiania, og stiftet kvinnesaksforeninger alt i 1885, tok det litt lengre tid her. Men 1. mars 1893 samlet noen kvinner seg i Gudrun Gjøstein Tvedt sitt hjem, der Stavanger Kvinnesaksforening ble stiftet. Blant kvinnene var foruten fru Gudrun Gjøstein Tvedt, fru Anna Gjøstein, frk. Anna Backe, fru Dorthea Vik, senere stifter og formann i Sanitetsforeningen i Stavanger, fru Emma Nielsen Øgreid, også kjent som "Tante Emma" og stifter av soldaterhjem og hjem for ugifte mødre, og frk. Henriette Berg. Fru Gudrun Tvedt, født Gjøstein, gift med forfatteren og bibliotekaren Jens Tvedt, ble den første formannen. Anna Gjøstein, som skulle få mye å si for kvinnekampen videre, var gift med lærer Johan Gjøstein, som senere ble ordfører og stortingsmann.

Her, som ellers i landet, var kvinnene utelukket fra å delta i politiske partier - med ett unntak: Da Stavanger Frisinnede Forening (utgått fra Venstre), ble dannet i 1892, åpnet de adgang for kvinner. Dette partiet gikk inn for kvinnelig stemmerett, og det var fra dette miljøet kvinnene som stiftet Stavanger Kvinnesaksforening kom. De tok opp saker som kampen for likestilling, stemmerett for kvinner, rett til utdanning og yrke, likelønn, deltaking i offentlige komiteer og utvalg, støtte til ugifte mødre og økte rettigheter for barn født utenfor ekteskap. Selvom foreningen var erklært tverrpolitisk, hadde medlemmene

sterk tilknytning til Frisinnede og Stavanger Venstre, men også med økende tilknytning til Stavanger Socialdemokratiske Forening, som var stiftet i 1892. Dette gjaldt særlig Anna Gjøstein og Anna Backe.

Spørsmålet om stemmerett var likevel kontroversielt. Det var det i Kristiania, der det tidlig avdekket seg store motsetninger, f.eks. mellom Gina Krog og Hagbard

Anna Gjøstein på den tiden hun var med og stiftet Stavanger Kvinnesaksforening, 24 år gammel i 1893.

Berner. Gina Krog krevde stemmerett både ved kommune- og stortingsvalg, mens Berner mente kvinnene foreløpig bare kunne få plass i kommunale kommisjoner. Men Gina Krog og de mest radikale kvinnene ville ikke nøye seg med "en plass i fattigkommisjonen". Berner

mente nok at foreningen ville få bredere oppslutning med en forsiktigere tilnærming til stemmerettskravet, som det også var delte meninger om i folket, ikke minst blant kvinner. Ved behandlingen av vedtektene og formålsparagrafen vant Berner, og Stavanger Kvinnesaksforening vedtok omtrent samme formålsparagrafen som Kristiania og de andre foreningene hadde. Den lød:

"§1. Foreningens formaal er at vække kvindernes sans for og krav på den dem tilkommende ret i samfundet, hvilket søges opnaaet ved foredrag, diskussion, o.s.v"

Her er altså ikke ett ord om stemmeretten, og de øvrige paragraferne handler om antall møter, kontingent, og dagsorden for årsmøtene.

Hovedinnholdet på møtene (minst ett i måneden), var foredrag om de hovedsakene foreningen kjempet for: Arbeid for å sikre kvinnene rett til utdanning og yrke, bedre hustruens personlige og økonomiske stilling, husstell, barneoppdragelse og ekteskapslovgivning. Perioden fra 1893 til 1900 kan betegnes som den "sosiale" perioden, da det ble arbeidet for å hjelpe fattige kvinner, for fri undervisning, for å bedre arbeids- og lønnsforholdene for industri-arbeiderskene, tjenestejentene og syerskene. Foreningen bidro, med Anna Gjøstein i spissen, til å danne fagforeninger for kvinnene, f.eks. syerskene (1894-95). De nye fagforeningene arbeidet for å avskaffe natt- og helgearbeid, og for innføring av 8-timersdagen. Også de borgerlige kvinnene i kvinnesaksforeningen arbeidet for disse sakene.

Arbeidet for å styrke kvinnes kunnskaper, både om

deres egen stilling i ekteskapet, barneoppdragelse, helsekunnskaper og kunnskap om samfunnsstyringen, var ledd i å gjøre kvinnene i stand til nettopp å delta i styre og stell. Mange kvinner hadde sin bakgrunn i frivillige organisasjoner, som misjonsforeninger, Frelsesarmeen og humanitære foreninger. De hadde derfor erfaring i organisering, og Kvinnesaksforeningen fikk i stand store folkemøter med dyktige foredragsholdere, kjente personer

Gudrun Gjøstein Tvedt, den første formannen i Stavanger Kvinnesaksforening. Hun var søster til Johan Gjøstein og gift med forfatter og biblioteksjef i Stavanger Jens Tvedt.

- både menn og kvinner. De holdt også årlige fester, og til årsfesten det første året, 28. desember 1893, hadde de fått formannens ektefelle, Jens Tvedt, til å dikte en flott sang - den begynner slik:

*I frihed at give, i frihed mottage,
i frihed at vælge det rene og rette-
se det er vort krav til de kommende dage,
og alle de andre de følger af dette*

(melodi: I fjor gjætt eg gjeiti)

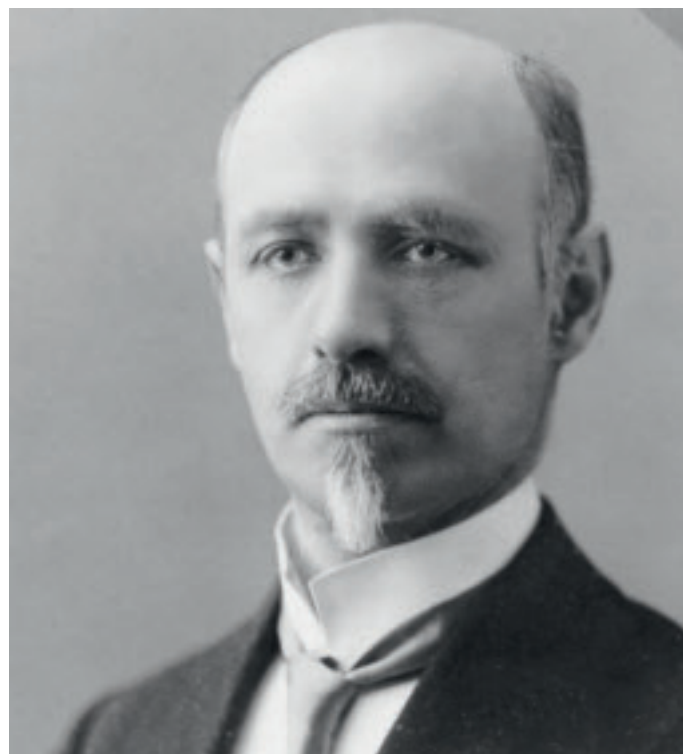
MOTSTAND PÅ STORTINGET

Fra 1898 ble Anna Gjøstein formann i Stavanger Kvinnesaksforening, og dette var året da mennene fikk allmenn stemmerett, mens kvinnene fortsatt var utelukket fra stemmelokalet både ved kommune- og stortingsvalg. Dette intensiverte foreningens arbeid for å få stortingsmennene til å vedta fulle stemmerettigheter også for kvinnene.

Første gang saken kom opp til debatt i Stortinget var da den ble tatt opp av venstremannen Viggo Ullmann allerede i 1890, men ble nedstemt. Etter påtrykk fra landets kvinnesaksforeninger, ikke minst fra Stavanger og for hver ny stortingsperiode, ble forslaget tatt opp igjen gang på gang, men hver gang nedstemt.

Motforestillingene var, sett med vårt moderne blikk, ganske spesielle: En stortingsmann - biskop Johan Christian Heuch, uttalte at han ville flykte i redsel dersom han skulle høre kvinners "fistelstemme" fra Stortingets talerstol, og at hun ville bli til et "vanskapt misfoster" dersom hun skulle få de samme rettigheter som menn. Det ble også hevdet at familien og hjemmet ville gå i oppløsning om kvinner engasjerte seg i det politiske liv. En annen stortingsrepresentant, Nils C. Egede Hertzberg, sa følgende: "Også jeg erkjenner fullt ut at kvinnen er et menneske(...), men herav følger etter min mening ingenlunde, at hun derfor skulle ha krav på stemmerett".

Både Heuch og Hertzberg baserte seg på Bibelens ord; kvinnen skulle være stille, og ikke tale i forsamlinger. Andre nevnte nettopp kvinnens talegaver som den største plage! Den medisinsk utdannede stortingsmann Ole Olsen Malm bygget på en fransk vitenskapelig undersøkelse som hadde "bevist" at det for en mann var en kraftanstrengelse å snakke i en time, mens en kvinne med samme anstrengelse kunne snakke i fire timer! Og dette

Johan Gjøstein, (1866-1935) skoledirektør, ordfører i Stavanger 1911-12, stortingsmann 1913-24, parlamentarisk leder for Sosialdemokratene 1921-24

"timelange" snakk ville ikke ha noen verdi, fordi det ikke var støttet av åndelig tyngde. Kort sagt, de hadde ingenting på Stortinget å gjøre, og slett ingen forutsetning for det, hverken fysisk eller psykisk.

Arbeiderbevegelsen kjempet tidlig for allminnelig kommunal stemmerett. Fanen eies av Arbeidernes Historielag i Rogaland

DE FØRSTE SEIRENE

Men tiden arbeidet for kvinnene. Endelig, i 1901, vedtok Stortingets flertall avgrenset kommunal stemmerett for kvinner. Det vil si at de måtte ha en viss inntekt eller eiendom, eller ha en mann som fylte disse kriteriene for å kunne stemme. Det var fortsatt 200.000 kvinner i landet uten stemmerett.

Stortingets vedtak var et skritt i riktig retning, men Kvinnesaksforeningen var ikke fornøyd med dette. Ikke desto mindre engasjerte de seg nå med liv og lyst for å få kvinnene til å bruke stemmeretten, og til å få kvinner inn i kommunestyret.

Stavanger Socialdemokratiske Forening var en god støtte-spiller lokalt og inviterte Kvinnesaksforeningen til å velge sine representanter inn i valgkomiteen, som skulle sette opp forslag til kandidater, noe Kvinnesaksforeningen takket ja til. De foreslåtte representantene ble enstemmig valgt inn i komiteen. Det førte ikke til noen større indre motsetninger i den tverrpolitiske kvinnesaksforeningen, som nok hovedsakelig besto av kvinner med sosialistiske sympatier. Det var selvfølgelig også viktig for Socialdemokratisk Forening å få med mange engasjerte kvinner med organisasjonserfaring, og en følge av dette var at det ble bygd opp en egen kvinnegruppe i Stavanger Socialdemokratiske Forening. Blant disse var Anna Gjøstein, som satte fram forslag om å få inn "Kommunalfagskole i madstel og huslig økonomi" som post på valgprogrammet. Det ble innkalt allmannamøte, der Anna Backe og Anna Gjøstein holdt foredrag om dette temaet, for en forsamling på 3 - 400 personer. Her slo Anna Gjøstein fast at det nå var 3000 kvinner av totalt 8-9000 stemme-

berettigede i Stavanger som aldri hadde hatt rett til å stemme før, og antydte hvor viktige disse ville være for valgfallet. Etter en lang debatt ble forslaget om den kommunale fagskolen i husstell og økonomi enstemmig vedtatt som nytt punkt på Arbeiderpartiets valgprogram.

Også avisen "1ste Mai" støttet opp om kvinnenes deltakelse ved valget. I Stavanger Museums Årbok for 1995 siterer Arvid Sandal følgende leserbrev: "Arbeiderkvinder! Brug eders stemme, bevis dermed at overklassekvinden fru Ragna Nilsen tog skammelig feil da hun slængte ud disse ord til eder:" Om 200 år var I først modne til stemmeret."..Stem paa arbeiderpartiet, for det er det eneste parti som fuldt forstaar kvindernes krav...Stem paa arbeiderpartiet, og få de kvinder frem, som er opstillet paa denne".

Det ble ført opp 6 kvinner på Arbeiderpartiets valgliste, og blant de 12 representantene Arbeiderpartiet fikk inn i kommunestyret, var det en kvinne, Anna Backe. Dessuten var det to kvinnelige varamedlemmer, Dina Tønnesen og Josefine Rage. En av årsakene til at Arbeiderpartiet gjorde et svært godt valg i 1901 (med 12 representanter mot 2 i 1898), var nok at mange kvinner møtte fram og stemte på partiet, som hadde støttet dem i kampen for stemmeretten.

Det kom også inn kvinner fra de andre partiene: For de Konservative og Moderate kom Ella Kielland, Martha M. Persen, Johanna Larsen og Anne Hansen, og som suppleant Tobine Dahl. For Avholdspartiet kom Malene Tjensvold inn, og fra Venstre kom Gudrun Gjøstein Tvedt og Marie Christensen inn som suppleanter. Partiene hadde

nok forstått at det var fornuftig å ha kvinner med på laget når de nå hadde fått stemmerett, og det var konkurranse om stemmene deres! Det var vel også bl.a. derfor Anna Gjøstein fikk sterk støtte fra Stavanger Socialdemokratiske Forening da hun tok initiativ til å danne Stavanger Kvinnelige Arbeiderforening i 1901. For Anna Gjøstein var det viktig at arbeiderkvinnene organiserte seg, både i fagforeninger (som hun også tok initiativ til å stifte) og politisk. Slik kunne de være pådrivere overfor partiene i stemmerettssaken og andre viktige saker som fremmet kvinnenes rettigheter og samfunnets beste.

Det skulle vise seg at de få kvinnene som var blitt valgt inn i bystyret, tok opp sakene de brant for, som kommunal husstellskole og bedre forhold for enslige mødre og deres barn. Det var ikke alltid lett å få gjennomslag for disse sakene. F.eks skulle det ta 10 år før Stavanger fikk landets første kommunale husstellskole i en by.

Men det var med kvinnenes engasjement for sosiale forhold vi kan si at velferdsstaten begynte.

SPLITTELSE BLANT KVINNESAKSKVINNENE

Den spiren til uenighet i stemmerettssaken som allerede hadde vist seg i Kvinnesaksforeningens spede begynnelse, vokste etter at de "formuende" kvinnene hadde fått kommunal stemmerett. Det kan se ut som interessen for stemmerettsarbeidet dalte blant de borgerlige kvinnene. I 1898 hadde Gina Krog stiftet Landskvinnestemmerettsforeningen for å få større trykk på kravet om allmenn stemmerett både til kommune- og stortingsvalg. Kvinne- stemmerettsforeningen, som var dannet et par år etter at Norsk Kvinnesaksforening var stiftet, gikk ikke langt nok i

kravet om stemmerett, og bare de som meldte seg ut av Kvinnestemmerettsforeningen, fikk være medlem i den nye Landskvinnestemmerettsforeningen.

Anna Gjøstein fulgte opp i Stavanger, Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen ble dannet i 1901, og Anna ble også leder der. Alle medlemmene i nydannede Kvinnelige Arbeiderforening meldte seg inn i Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen. Det ble holdt store fellesmøter med Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen, Kvinnesaksforeningen, Kvinnelige Arbeiderforening og andre kvinneforeninger, der kvinnene ble oppmuntret til å stemme ved valgene, og til å stemme inn de kvinnene som sto på listene. De holdt appeller og skrev til sine lokale stortingsmenn med sterke anmodninger om å innføre allmenn stemmerett. I 1906 ble Anna Gjøstein medlem i bystyret, men antallet kvinner økte ikke med mer enn 2, fra 7 til 9. Ved neste valg gikk antallet ned igjen, til 7.

KVINNENE OG UNIONSOPPLØSNINGEN

Imidlertid var det et annet stort spørsmål som opptok det politiske Norge i årene rundt 1905.

28. juli 1905 vedtok Stortinget, etter påtrykk fra den svenske regjeringen, å holde en folkeavstemning om unionsspørsmålet 13. august. Stortinget ville høre folkets røst i denne saken. Men hvem var Folket? Jo, det var selvsagt borgerne som hadde stemmerett ved stortingsvalg, altså menn over 25 år. Halvparten av Norges befolkning, altså kvinnene, skulle ikke bli spurt!

Fredrikke Marie Qyam var den som allerede samme dag vedtaket var gjort, sendte telegram til Stortinget med krav om at kvinnene måtte få delta i folkeavstemningen. Kravet

ble avvist, og mange kvinner ble provosert. Kvinnesaksforkjemperen Aasta Hansteen skrev et innlegg i Dagbladet der hun indignert spurte: " Er folket menn? Er folket utelukkende av hankjønn?" Avslaget ble forklart med at det ikke fantes manntall for kvinner over 25 år! Og Dagbladet, som jo ellers sympatiserte med kvinnene i kampen for stemmeretten, skrev på lederplass: "La oss ikke med vår korte mobiliseringsfrist forsøke å innkalle uorganiserte tropper."

Landskvinnestemmerettsforeningen med Fredrikke Marie Qvam i spissen satte i gang en underskriftskampanje med oppfordring til norske kvinner om å skrive navnene sine på lister til støtte for unionsoppløsningen. Og resultatet ble overveldende! Kvinnene sendte inn ca. 250.000 underskrifter for unionsoppløsning. Det var nesten like mange stemmer som mennene avga, nemlig 368.208 for, mens 184 stemte nei. Dette var kanskje utslagsgivende for at Stortinget 14. juni 1907 med 96 mot 25 stemmer vedtok at kvinnene skulle få begrenset rett til å stemme ved stortingsvalg, slik de hadde ved kommunevalg. Kvinnene hadde vist seg både samfunnsbevisste og ansvarlige. Denne seieren ble feiret i Ynglingen 17. juni med stor fest, og Anna Gjøstein holdt hovedtalen. Hun sa blant annet at nå hadde 300.000 kvinner i Norge statsborgerlig stemmerett, mens mer enn 280.000 fremdeles sto utenfor. Redaktør Oftedal, som var tilstede på møtet, ville imøtegå kvinnene på noen punkter, sa han. De trodde visst nå at de skulle "skabe en ny himmel på jorden, men slik var det ikke." Han kritiserte også kvinnene, og med en viss rett, for å være for sløve ved kommunevalgene.

STEMMERETTSARBEIDET 1906-13

Ved gjennomlesning av styreprotokollene til Stavanger kvinnesaksforening og Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen i årene 1906-1913 ser vi at de holdt mange felles åpne møter, også sammen med Kvinnelige Arbeideres Forening og Stavanger Sanitetsforening. Dorothea Vik, som hadde vært med i Kvinnesaksforeningen siden starten, var initiativtaker og første leder av Sanitetsforeningen.

Fellesmøtene dreide seg om stemmerett og valg, og det var særlig de store appellmøtene 17. mai som trakk en mengde mennesker. 17. mai 1906 holdt lærer Johan Gjøstein hovedtalen.

Han sa i sin tale at han mente at nå hadde kvinnene kjempet så lenge for saken at det var på tide menn trådte fram og tok "hånd i hanke" med. Han understreket at det ikke bare var i kvinnenes interesse det gjaldt, men i hele samfunnets, at også den andre halvdel av menneskeheden styrte vårt statssamfunn.

" Intet forekommer meg unaturligere end mandens modstand mod kvindernes stemmeret. En ting er vi alle sammen nemlig så inderlig overbeviste om , at ingen er mere uundværlig, såvel for samfundet som for manden end kvinderne. Det har tidligere hedt og og det har vært hævdet med styrke , at kvindens plads er i hjemmet. Det er naturligvis så, ingen bestrider det. Men mandens plads da? Er ikke hans plads i hjemmet?...sandheten er at såvel manden som konen har en plads i hjemmet, og jeg er stygt bange for at vår tid snarere viser billedet af det samfund, hvor hjemmet forsømmes af mænderne enn af kvinderne." Han avslutter med følgende:" ..(lad os) derfor i dag på

Norges første nyvundne frihedsdag samle os i et kraftig leve for kvindestemmeret!"

Det måtte jo gjøre inntrykk på forsamlingen med så sterke ord fra en mann!

Ved siden av sterke taler og appeller, ble det, som før nevnt, sendt petitioner (anmodninger) til Stortinget om å ta opp kvinnes stemmerett.

Kvinnesaksforeningen, der frk. Oppen var formann etter 1907, tok opp forskjellige samfunnsspørsmål på åpne møter i sin regi. På et svært godt besøkt møte i 1907 holdt dr. Martha Persen foredrag om "Fortiessystemet overfor Børn". Hun mente at "livets hemmeligheter" nå blir formidlet på en brutal og sansepirrende måte, og at naturfagsundervisningen derfor måtte legges om. Dette møtet trakk 5-600 mennesker.

Foreningen støttet de kvinnelige postfunksjonærenes kamp for lik lønn med menn. De hadde besøk av Fredrikke Qvam, som holdt to foredrag, et i Landskvinnestemmerettsforeningens regi og ett hos Sanitetsforeningen. Kvinnesaksforeningen holdt fest for Qvam på Victoria hotell. De hadde møter med foredrag om litteratur, om felles barneskole for alle barn, og om den nye skilsmiselloven. De hadde også besøk av fru Betzy Kjeldsberg som snakket om kvinnelige arbeideres stilling og stemmerettskampen i England.

Utenom foredragsmøtene holdt Kvinnesaksforeningen matlagingskurs med formål å fremme sans for sunn og tidsmessig kost og gi praktisk ferdighet og innsikt i matlaging.

Kvinnesaksforeningen og Kvinnelige Arbeiderforening holdt også et møte om folkekjøkken. Anna Gjøstein ivret særlig for dette; slik situasjonen var for arbeiderfamiliene hadde de ikke tid eller råd til å lage ordentlige måltider, mente hun, og et folkekjøkken ville løse dette problemet. Samtidig ville det gi kvinnene bedre tid og mulighet til å delta i samfunnslivet.

Antallet møter viser en synkende tendens fra 1907.

Stavanger ledd av LKSF sendte fortsatt anmodninger til Stortinget om allmenn stemmerett for kvinner. De hadde også, som et ledd i å få opp kvinnes interesse for stemmeretten og valgene på landsbygda, sendt tilbud om foredragsholdere til kommunene på Jæren og i Ryfylke. Alle som en takket høflig nei: De anså ikke at det ville være noen interesse for et slikt møte i deres kommune! Ikke rart det gikk enda senere å få kvinner med i kommunestyrene på landet enn i byene. I et nytt forsøk på å få landsbygdkvinnene med på laget sendte Stavangerforeningen anmodning til Landskvinnestemmerettsforeningen om å reise rundt i landet og holde foredrag.

ENDELIG SEIER!

Men på Stortinget ble enda et viktig skritt tatt i retning av allmenn stemmerett: 25. mai 1910 fikk kvinnene den etterlengtede allmenne stemmerett til kommunestyrene. Nå kunne alle kvinner endelig stemme ved kommunevalg!

Også 17. mars 1911 er en merkedag for kvinnesaken! Da tok den første kvinnen plass på Stortinget, nemlig Anna Rogstad, som representerte Frisinnede Venstre. Hun kom inn som vararepresentant for en representant for Høyre, Jens Bratlie. De to partiene stilte nemlig liste sammen. Da

hun inntok plassen sin, reiste hele Stortinget seg, bortsett fra to representanter. Og etterpå ble det stor feiring. 50 damer holdt fest for henne i en tesalong, med taler og mye ros og anerkjennelse. Anna Rogstad vant stor respekt for sitt arbeid på Stortinget.

I Stavanger fortsatte Anna Gjøstein og de andre kvinnene i Stavanger ledd av LKSF sitt ukuelige arbeid med å påvirke Stortinget gjennom anmodninger om at nå måtte alle kvinner få statlig stemmerett på lik linje med mennene.

Det virker som kvinnesaks-, stemmeretts- og sanitetsforeningene samarbeidet godt, selv om der kunne være både politisk og kvinnepolitisk uenighet. Jeg tror Anna Gjøstein har en stor del av æren for det gode samarbeidet. Hun var arbeiderpartikvinne og sto for en radikal likestillingspolitikk. Samtidig kunne hun bygge bro til de borgerlige kvinnene med sitt engasjement for utdanning for kvinner, opplæring i matlaging, og interesse for barnas og familienes ve og vel. I tillegg støttet hun arbeiderkvinnene, stiftet fagforeninger og støttet dem i deres krav om bedre lønns- og arbeidsforhold. Slik ble stemmerettskampen i Stavanger ført på en bredere front enn mange andre steder, også sentralt.

Anna Gjøstein fikk også et navn i den nasjonale kvinnesakshistorien. Uredd og handlekraftig som hun var, fremmet hun et forslag på vegne av Stavanger Kvinnesaksforening om å stifte Norsk Kvinnesaksforbund, som skulle opp på landsmøtet for kvinnesak i Bergen i 1898. Forslaget til formålsparagraf lød: "Forbundets formaal er at virke for kvindens frigjørelse ved at skaffe henne politisk,

sosial og økonomisk ligestillethed med manden".

Men hun trakk senere forslaget og ville heller arbeide for Landskvinnestemmerettsforeningens program.

Det var et innlegg fra Ragna Nielsen som provoserte flere av kvinnene så sterkt at det fikk dem til å skifte standpunkt. Hun hadde nemlig uttalt at kvinnene ikke var modne for stemmerett! De var "sløve og interesseløse", og "hvis alle kvinder naaede stemmerett om 200 aar, var det saa fort som de kunde vente det". På grunn av dette fikk Fredrikke Qvam mange av kvinnesaksforeningens og stemmerettsforeningens kvinner med på å stifte Landskvinnestemmerettsforeningen, som hadde med i sin formålsparagraf at kvinnene måtte ha allmenn stemmerett på like fot med mennene.

Det var Fredrikke Qvam, Gina Krog og - Anna Gjøstein som fikk rett- til slutt! Da spørsmålet om allmenn stemmerett både for kvinner og menn var til behandling på Stortinget 11. juni 1913, ble det enstemmig vedtatt.

Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen ble vedtatt oppløst i 1914, med 14 mot 5 stemmer.

SLUTTORD

Det er i grunnen bemerkelsesverdig at stemmerettskampen gikk så fredelig for seg her i Norge, sammenholdt med f.eks. Storbritannia og USA. "Suffragettene" måtte bruke mye hardere virkemidler, som f.eks. ruteknusing og svære gatedemonstrasjoner, og mange ble straffet med hardhendt behandling av politiet og fengsling. Mens her gikk kvinnene i fredelige 17.mai-tog med sine appeller, og de holdt folkemøter uten voldshandlinger. Og enda kvinner i Frankrike og Storbritannia begynte å kreve sin rett 100 år før norske kvinner, var Norge den første suverene stat som oppnådde allmenn stemmerett - også for kvinnene. Britiske kvinner fikk allmenn stemmerett først i 1928. I USA skjedde det i 1918, og i Frankrike så sent som i 1944.

Det er blitt hevdet at det faktum at Norge var en ung nasjon som kjempet for sin selvstendighet, på samme måte som Finland, var en av årsakene. Finland hadde fått allmenn stemmerett for alle i 1906. Men Finland var ikke regnet som en suveren stat. De norske kvinnenes innsats ved unionsoppløsningen har nok også vært en viktig pådriver. Der beviste de både sin fedrelandskjærlighet og samfunnsbevissthet.

Med innføringen av allmenn stemmerett for alle var prosessen fra 1814 mot et demokratisk Norge fullført.

Kilder:

Styreprotokoll for Stavanger Kvinnesaksforening 1893-1913
Styreprotokoll for Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen 1906-14
Anna Caspari Agerholt: Den norske kvinnebevegelses historie. Gyldendal 1973
Blom, Ida og Hagemann, Gro: Kvinner selv...Aschehoug 1977
Cappelens Norgeshistorie, bind 12, Per Fuglum
Foldøy, Brit Marit: Frivillig organisering blant kvinner i Stavanger fram til 1. verdenskrig. Hovedoppgave i historie UiB, 1982
Levende historie, temahefte. Dramaet 1905. Unionsoppløsningen
Moxnes, Aslaug: Likestilling eller særstilling. Gyldendal 1984
Oltedal, Audgunn og Skre, Arnhild: Formødrenes stemmer. Pax forlag, 2013
Ramm Reistad, Gunhild: Anna Rogstad, første kvinne på Stortinget. Kolofon, 2012
Stavanger Museums Årbok Årgang 105, (1995) s.5-37. Arvid Sandal: "Kvinnekamp og klassekamp" 1901-1911
Sunde, Kristian: Vår sak er rettferdig. Dreyer Bok, Stavanger 1981
Hovedoppgave i tilknytning til prosjekt 2005 ledet av Øystein Sørensen: www3.hf.uio.no/1905/publikasjon/Gamme-hoved.pdf

Den unge Anna Moberg Gjøstein i USA 1888-90.